

TIIRUTAJA

EESTI ORNITOLOOGIAÜHINGU TEABELEHT

NR 63 ♦ KEVAD 2024

EESTI ORNITOLOOGIAÜHING
ASUTATUD 1921

Loe sellest lehest:

- 1 Kägu – vastakaid tundeid tekitav aasta lind
- 4 Linnuhuviliste lood: Pertti Saurola
- 6 2023. aasta linnukaitses
- 9 Reisinurk: IBOC 2023

Enamasti seostatakse kägu halbade kommetega – punarind käo poega toitmas.

Foto: Janek Joab

Kas kägu pelgab inimese lähedust?

Linnastumine ei ole omane ainult inimesele, ka mitmed linnuliigid toimetavad üha sagedamini inimasulates. Põhjuseks on rohkemad võimalused toidu leidmiseks, kuid mõnel juhul ka kaitse rõõvlike eest. Uuringutest on aga selgunud, et linnakeskkond on tõhus kaitse ka pesaparasitide eest. Mustselg-lepalindu uurides panid ornitoloogid tähele, et hoonete läheduses või nende sees pesitsevate lepalindude pesad olid oluliselt vähem käo parasiteeritud kui looduslikes tingimustes elavate paaride pesad. Loe rohkem aasta linnu teadusuudistest eoy.ee/kagu/uudised/teadus/.

Kägu – vastakaid tundeid tekitav aasta lind

Jaanus Elts, Riho Marja

Kägu on ilmselt üks neid liike, kellest iga linnuhuviline on vähemalt midagi kuulnud. Enamasti seostatakse teda pahade kommetega: ta muneb võõrasse pessa ja hävitab peremeesliigi järglased. Ometi on igal käitumisel mingi põhjus, teisisõnu, mõned liigid on endale optimaalset nišši otsides jõudnud just selliste, meie jaoks justkui ebaeetiliste valikuteni. Jah, ta on pesaparasit, st oma järglaskonna eest hoolitsemine piirdub vaid munemisega.

Kägu on inimkultuuris oma osa etendanud juba tuhandeid aastaid. Kreeka mütoloogias oli ta üks peajumalanna Hera pühasid loomi. Sellegipoolest on suhtumine temasse olnud vastakas: näiteks Euroopas seostatakse kägu kevadega, Jaapanis seevastu sümboliseerib ta vastutustundetut armastust.

Osav mimikri

Iga algajagi loodusgiid peab vajalikuks toonitada, et kägu läheb kergesti sassi raudkulliga – sarnased on nad nii suuruse, värvuse kui ka välimuse poolest. Seepärast tuleks üle lendavat kullilaadset lindu täpselt kaeda, sest tegemist võib olla hoopis käoga.

Kägu on päris kopsakas lind: kehapikkus on tal 32–34 cm – kusjuures saba moodustab sellest 40% – ja tiibade siruulatus koguni kuni 60 cm. Kõige selle juures kaalub ta aga vähe, enamasti vaid 110–130 grammi. Emastel raudkullidel on tiibade siruulatus tõesti käo omast suurem (vahel isegi 80 cm), kuid ka kehamassilt ületab ta kägu kuni kolm korda.

Käo sulestik on võrdlemisi pehme, mistõttu tugeva saju korral võib see märguda, nii et lennuvõime taastamiseks peab ta kormoranide kombel lahtiste tiibadega kusagil päikeselises või tuulises kohas kuivama.

Käo elueaks arvatakse olevat 4–10 aastat, kuid vähemasti 2010. aasta seisuga oli Euroopa rõngastusbaasis (EURING) kirje, mille järgi üks Saksamaal rõngastatud kägu oli leidmise hetkel peaaegu 13 aasta vanune.

Käo sulased

Suur osa käo sigimisingutusest seisneb sobiva sulase otsimises ja siis soodsa olukorra ärakasutamises. Sulase liik sõltub ümbruskonna kooslusest ja seal leiduvate liikide pesitsusfenoloogiast. Enamasti on need väiksemad linnud (võsaraat, sookiur, roolinnud), kuid vahel poetatakse muna ka näiteks muusträsta pessa. Rangelt võttes ei sõltu valik mitte konkreetsest liigist, vaid ikka sellest, kas konkreetne emaslinn suudab muned muna, mis suuruse, värvuse ja mustriga poolest ei erineks valitud sulase munadest. Ja kindlasti ei maksa unustada ka käosulast – kusagilt on see linnu oma nime saanud, vähemalt Eestis.

Vajab ruumi

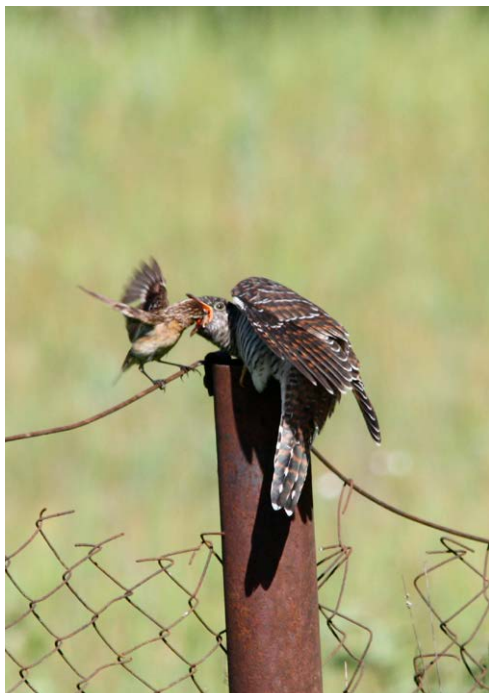
Meil esinev käoliik – *Cuculus canorus* – on levinud väga laial alal Euraasias ja Põhja-Aafrikas. Ta on kaugrändur, kelle talvitusala jäävad Sahara-tagusesse Aafrikasse. Osa Aasia kagusid talvitub Indo-Malais.

Eestis on kägu levinud üle kogu maa, puududes vaid väiksematelt meresaartelt. Nagu teistelgi liikidel, sõltub käo maastikukasutus tugevalt ressurside levikust, olgu selleks siis toiduks sobivad karvased röövikud või sobiva haudestaadiumiga sulasliikide pesad, mistõttu ka tema asustustihedus on väga varieeruv. Seepärast ei ole käo kodupiirkonnal püsivaid piire ning 5–7 isalindu võib ühte paika koguneda nii sigimisvalmi emaslinnu kui ka liigikaaslase hädakisa peale. Kuidas selliseid olukordi loendustel hiljem liigi asustustiheduseks ümber arvutada, on muidugi omaette kunst.

Kägu kasutab pesitsusajal (ja ilmselt mitte ainult siis) väga laia ringi eri tüüpi elupaiku.

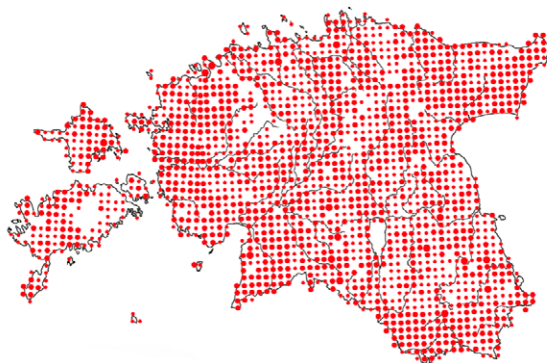
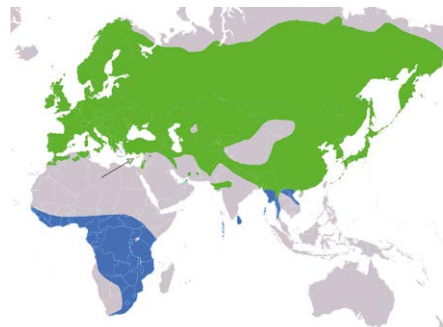
↑ Käo pehme sulestik võib tugeva saju korral märguda.
Foto: Michel Lehtmetts

→ Kõigis elupaikades vajab kägu varitsus- ja istumispaiku.
Foto: Reet Sau

← Sulasliigid toidavad käopoegi pikalt.
Foto: Urve Malter

→ Käo pesitsus- (roheline) ja talvitus- (sinine) alad.

← Käo pesitsemine Eestis aastatel 2003–2009.
Andrus Kuus 2018. - Linnuatlas. Eesti haudelindude levik ja arvukus.

2003–2009 5 x 5 km		
Kindel	16	0,8%
Tõenäoline	969	46,7%
Võimalik	822	39,6%
Kokku	1807	87,1%

↑ Kägu sööb meelsasti karvaseid röövikuid.

Foto: Raul Viik

teistsuguseid arve. Käo kasutatava ala pindala on spetsiaalse aparaadita määrata seda keerulisem, et see liik ei moodusta kindlaid paare ning sõltub sigimisel teiste liikide levikumustrist.

Mida vastikum, seda parem

See käib käo toidu kohta. Vanalinnud on tuntud oma veidrate valikute poolest: nende eelistuseks on igasugused karvased ja peletavaid aineid eritavad ussikesed, keda teised linnud söömisvääriks ei pea. Kägu ei kugista saaklooma kohe tervelt alla, vaid esmalt väntsutab seda korralikult, ja kui too on jõu kaotanud, alles siis võtab ta nokka. Sellega saagi töötlemine aga veel ei lõpe, nimelt litsub kägu ussikesse vastu spetsiaalset kõva plaati suu tagaosas. Käo menüüsse kuuluvad ka kartulimardikate vastsed, nii et tegemist on igati kasuliku naabriga. Erandjuhul söövad nad ka väikelindude mune ja poegi, kuid enamasti on see seotud sooviga vabastada pesa oma järglasele.

Säästulaulikust pesaparasiiit

Käo sigimine on ilmselt üks põnevamaid teemasid selle pikasabalise lärmaka linnu puhul. Ta alustab laulmist kevadel peagi pärast saabumist. Kuigi jah, mis laul see õieti on: „ku-ku“, „ku-ku“. Täpsemad analüüsid näitavad, et käo häällitsused on elupaigati veidi erinevad, olles metsas pehmemad ja avamaal valjemad. Ometi on see säästulaul pälvinud paljude rahvaste seas suurt tähelepanu ja mõned käivad seda isegi spetsiaalselt kuulamas, uskudes, et kui mitu korda kägu kukub, nii mitu aastat on veel elada. Ilmselt on käod igasuguste eelarvamuste suhtes inimestest oluliselt targemad ja neile enestele tundub selline laul piisavalt kena, et endale sigimispartner leida ja natuke ka liigikaaslastest naabreid korrale

kutsuda. Tõsi, käo pereelu on midagi sellist, mille kohta „pere“ öelda tundub selge liialdusena.

Kindlaid paare kägu ei moodusta ning mõlemad sugupooled paarituvad suve jooksul erinevate liigikaaslastega. Emaslind külastab sesooni jooksul kuni 50 võimaliku sulase pesa, munedes kokku 10–22, mõne allika järgi isegi 25 muna. Munad on tavapärasest kõvema koorega ja kaaluvad kõigest 3,2 grammi. Kui sobiv pesa on leitud, peab kägu veel leidma õige hetke oma muna pesa poetamiseks. Väikelinnud on käo külastuse suhtes erineva tundlikkusega. Mõned liigid ei osuta olulist vastupanu, teiste puhul on aga parasiidi kohtamisel välistatud, et käo muna pesa alles jääks. Osal juhtudel võivad parasiteeritud peremeesliigid isegi pesa maha jätta. Käo haudevältus peab hästi sobima peremeesliigi omaga ja see on isegi paar päeva lühem enamiku värvuliste haudevältusest, täpsemalt 11–13 päeva. Edasi toimub see, millest vist kõik lugejad kuulnud on: käohakatis püüab vabaneda kõigist kasuvanemate poegadest. Järgnevad 2–3 nädalat sõltub käopoja saatus kasuvanemate tublidusest nii toidu varumisel kui ka pesa kaitsmisel. Selle ajaga kasvab noor kägu juba nii suureks, et ei mahu enam pesa ära. Huvitav on see, et kogu pesaperioodi toidetakse käopoega sulasliigile tüüpiliste saakobjektidega. Seega võib siin leida teatud sarnasuse inimestega, kes lapseas põlgavad teatud eksootilisi toite, kuid täiskasvanuna otsivad hea meelega ka teravamaid toiduelamusi. Veel umbes kuu aega toidavad sulased oma kasulast.

Kui kõik hästi läheb, naaseb käonooruk kahe aasta pärast oma koorumispaika ja kogu järglaste eest võitlemise protsess algab otsast peale.

Käo aastal on tulemas palju põnevaid ettevõtmisi

Nagu alati, saab projekti esindaja kutsuda „kägu ajama“, on võimalus teada anda oma kaunist käokellast ning loodetavasti saavad mõned käod ka väikesed saatjad, mis nende lindude igapäevase liikumise ja ka rände kohta meile uusi teadmisi annavad. Täpsemat infot saab aasta linnu kodulehelt

<https://eoy.ee/kagu/>.

↓ Käo territooriumid on väga suured.

Foto: Agne Rääbis

Kägu võib sarnase mustri tõttu minna kergesti sassi raudkulliga, ent kägu on kolm korda väiksem kui raudkull.

← Raudkull.

Foto: Karl Adami

→ Kägu.

Foto: Michel Lehtmets

Pertti Saurola:

„kanna kortesi keeroon!”

Intervjuu toimus Helsinki Ülikooli Loodusmuuseumis.
Küsitlesid Tiiu Tali ja Liis Keerberg

Kuidas sa lindudeni jõudsid?

Harjutasin Hauhos suvekodu õue peal pesapalli, kui tundsin, et keegi mind jälgib. Uus naabripoiss külitask aia juures maas ja ütles: „Ma leidsin siit lähedalt vihitaja pesa. Kas tahaksid näha?” Muidugi ma tahtsin. Olin tollal umbes 11-aastane. Meist said väga head sõbrad, käisime mööda metsi, otsisime pesi ja linde. Kui olime Helsingis tagasi, läks sõber koos ühe teise poisiga linde vaatama. Ütlesin neile: „Te olete hullud, Helsingis ei näe ühtegi lindu! Linde näeb ainult maal.” 14-aastaselt võtsin lõpuks sõbrast eeskujule ja taipasin, et Helsingis on võrratuid linnuvaatluskohti. Esimesel kahel aastal tahtsin näha kõiki enda jaoks uusi liike, samuti tekkis sel ajal huvi lindude rände vastu. Ent kool segas minu „uurimistööd”. Tundides istusin alati akna pool, et vaadelda linde, ja iseäranis selleks, et lugeda rännet. Kirjutasin salaja pliiaatsiga koolilauale, kui palju

metsvinte või hallrästaid mööda lendas. Hoidsin oma õpikuid koolis, sest kohe pärast tunde läksin välja linde vaatama ja koju jõudes olin koduste ülesannete tegemiseks liiga väsinud, nii et jäin kohe magama. Isegi enne kõige olulisemat gümnaasiumi lõpueksamit, mis algas kell 9 hommikul, pidin minema rannikule rände intensiivsust kontrollima. Sain küll eksamil läbi, kuid linnuvaatluste tõttu olid mu hinded koolis üsna kehvad.

Aga ülikooli said ikkagi sisse?

Õnneks oli 1958. aastal bioloogia erialale pääsemiseks vaja sooritada sisseastumiseksam ja see ei sõltunud gümnaasiumi hinnetest. Lisaks oli üks küsimus erialane ja tol aastal oli see rähnide kohta! Sain sisse ja muutusin kolmesest koolipoisist motiveeritud tudengiks. Aastail 1959–1965 kogusin magistritöö jaoks andmeid arktiliste veelindude ja kahlajate kevadrände kohta Soome lahes. Loendasin rännet sedavõrd intensiivselt, et viie nädala jooksul magasin vaevalt neli tundi ööpäevas. Mu nina veritses ja viimastel hommikutel suutsin

Pertti Saurola on maailmas tunnustatud kalakotka ja kakuliste asjatundja. Händ- ja kodukaku pesitsusökoloogia uurimisele on ta pühendanud üle 50 aasta. Aastatel 1963–1973 töötas ta Helsinki Ülikoolis loomaökoloogia ja -morfoloogia osakonnas teaduri ja õppejõuna, pärast seda oli pikalt Soome röntgastuskeskuse juhataja. 1981–1995 oli Pertti Saurola Euroopa Röntgastuskeskuste Liidu (EURING) president. Oma karjääri jooksul on ta muu hulgas röntgastanud üle 5400 kalakotka, 3600 händkaku ja 3600 kodukaku. Ta on andnud suure panuse Eesti-Soome suhete arendamisse ning valiti 2003. aastal EOÜ auliikmeks.

korralikult näha vaid palja silmaga, sest binokliga nägin kahte horisonti!

Pärast arktiliste veelindude rände uurimist tegelesin mõnda aega naerukajakate röntgastamisega, et uurida selle liigi geenivoolu. Sellele järgnes minu jaoks kõige olulisem teema: röövlinnud. Juhtiv tegija selles valdkonnas oli Pentti Linnola, kes pärast sõda oli kõikide Soome välitööde pioneer ja uute ettevõtmiste algataja: röövlindude ja veelindude seired, veelindude rändeloendused, linnujaamatöö jne. Ta võttis minuga ühendust, kui röntgastasin 1957. aastal „tema pesas” oma esimesi kalakotkaid. Meist said väga head sõbrad ja tänu Pentti eeskujule hakkasin 1965. aastal uurima händ- ja kodukaku populatsioone. 1960ndate lõpus muutus Pentti jaoks metsas käimine raie tõttu vaimselt võimatuks, mistõttu hakkasin

Pertti on händkakkude pesitsusökoloogia uurimisele pühendanud üle 50 aasta. Foto: Helmi-Irene Saurola

Pärast Helsingi ülikooli meeskoori kontserti 1977. aasta detsembris Tallinnas. Vasakult: Soome valitsuse ametlik esindaja Valdemar Melanko, dirigent Heikki Peltola, dirigent Gustav Ernesaks, esimees Jyrki Malmio ja solist Pertti Saurola.

Välitööd Hämes 2013. aastal. Emane händakk kaitseb oma pesa.

Foto: Olli Saksela

meie ühisel uurimisalal Hämes kontrollima ka kalakotkaste pesi. 1971. aastal alustasin Pandioni projekti, 1982. aastal röövlinnuruutude ja 1986. aastal röövlinnu küsimustiku projekti, et jälgida röövlindude üle riigi. Pentti oli see, kes ronis röövlinnupesadele ilma varustusega, ja ma järgisin tema eeskujul aastakümneid. Praegu, 85-aastaselt kasutan siiski ronimisrauda ja eelmisel aastal röövlindude üle 100 kalakotka poja. 1971. aastal alustasin Pandioni projekti, 1982. aastal röövlinnuruutude ja 1986. aastal röövlinnu küsimustiku projekti, et jälgida röövlindude üle riigi.

Mis teeb lindudega tegelemise huvitavaks?

Linnud on atraktiivsed ja ilusad. Neid vaadelda on ühtaegu lihtne ja keeruline. Heal linnuvaatlejal peab olema palju oskusi: tuleb olla väga hea vaatleja ja tähelepanelik, et linde üles leida, peab suutma kiirelt tuvastada ja meelde jätta nii visuaalsed määrastunnused kui ka hääliitsusi ja laule. Aga kõige olulisem oskus on tunda oma piire ja olla kriitiline, et mitte teha valemääranguid. Linnu määramiseks on vahel aega vaid mõni sekund. See on tõsine väljakutse: sa pead olema väga hea, aga tundma ka oma võimeid. Ja see on see, mis teeb lindudega tegelemise huvitavaks.

Sinu ema oli kuulus Soome ooperilaulja Irja Aholainen ja ka sina oled kogu elu kõrgel tasemel laulmist harrastanud. Su esimene käik Eestisse oligi 1969. aasta laulupeole Soome Akadeemilise Meeskooriga, kus solistina laulsid Erik Bergmani „Luike“. Räägi sellest käigust Eestisse.

Ma arvan, et see oli mu kõige huvitavam laulmiskogemus. Laulupidu algas minu soolo etteastega, mulle öeldi, et minu selja taga on 35 000 inimest ja ees 250 000. Bergmani „Luik“ oli dodekafooniline pala, mis oli Nõukogude liidus keelatud. Me olime seal ka ainus Lääne koor. Ja kõik koorid kõndisid rongkäigus Võidu väljakult Lauluväljakule. Meie kandsime ainsana oma koori ees Soome lippu ja oma riigi nime. Tänavad olid rahvast täis ja ma kõndisin äärmises reas, mis oli pealtvaatajatele kõige lähemal. Üks vana keppiga naine, kes suutis vaevu käia, ulatas mulle rukkililled ja ütles „Omad pojad tulivad!“... ja siis tegi sama ka üks väike

tüdruk... see oli nii liigutav. Me teadsime ju kogu olukorda. Ja seda, kui vähe jäi puudu, et sama oleks juhtunud Soomes.

1969. aastal ei teadnud keegi, mis saab eestlastest, kes elasid Nõukogude Liidus. Samal laulupeol tutvusime Tallinna Polütehnilise Instituudi (TPI) meeskooriga. Pidustuste lõppedes valdas meid kurbus – kas me veel kunagi näeme? Kui lahkusime sadamast laevaga, tuli TPI koor meid ära saatma, ja me laulsime üksteisele: TPI koor sadamas ja meie laeval. Kaugelt merelt, nii kaua, kui silm binokliga seletas, nägin, kuidas nad sadamasse laulma jäid...

Osalesid pea kõigil Eesti-Soome ornitoloogide päevadel, mis toimusid 1970, 1976, 1979, 1986, 1991, 1997 ja 2003. Palun kirjelda tolelaegset õhustikku.

Esimesed kokkusaamised toimusid Nõukogude Liidu ajal. Oli selge, et tol ajal Eestis käies tuli olla ettevaatlik, et kellele, mida ja kui palju võis rääkida. Saime usaldada ainult teatud inimesi, minu ja Ilkka Steni siseriingis olid näiteks Fred Jüssi, Heino Veromann, Tiit Randla, Vilju Lilleleht ja mõned inimesed veel. Nemad olid tõelised eestlased. Seitsmekümnendatel oli ornitoloogide päevadel alati keegi, kes andis võimudele aru, mida vabal ajal tehti ja millest räägiti.

Nõukogude Eestis olles tegime ka mõne illegaalse ekskursiooni. Ükskord pakkus Tiit Randla mulle ja mu naisele Helmi-Irenele võimaluse Tallinnast välja sõita. See oli toona turistidele rangelt keelatud, Tallinna linnapiiridel kontrolliti mõnikord lausa autosid. Tiit küsis, kas oleme huvitatud nahkhiirtest. Jah, muidugi! Tiidu hea sõber, liblikauurija Teet Ruuben, kellel oli auto, viis minu, mu naise, Tiidu ja Fred Jüssi ühte vanasse kaevandusse, kus puhkas väga palju nahkhiiri. Enne

Teemantpulpapäev – 30. juunil 2023. aastal möödus 60. aastat Pertti ja Helmi-Irene abiellumisest. Päeva tähistati Kukkia järvel kalakotka poegade rōngastamisega. Foto Raimo Virkkala

väljasõitu öeldi meile, et olge vagusi, meie räägime. Püüdsime välja näha nii eestlaste moodi kui võimalik. See filosoofiline koosviibimine eemal Nõukogude Liidu kontrollivatest mikrofonidest – heade sõprade, küünlavalguse, Fredi suupilli ja laes puhkavate nahkhiirtega – see oli unustamatu kogemus.

Mida soovitaksid algajale linnuvaatlejale?

Naudi linde! Ära mõtle neist kui numbritest, kui uutest liikidest su kogus. Kui leiad mõne harulduse, vaatle teda uudishimuga ja püüa näha määramistunnuseid, kirjelda tema hääliitsusi ja laule enda jaoks meelde jäävalt. On palju linnuvaatlejaid, kes rahulduvad pelgalt linnu nägemisega, kuid ei õpi tema kohta midagi.

Aga edasijõudnule?

Püüa oma tegevusega tuua lindudele suuremas plaanis kasu. Talleta oma vaatlused andmebaasidesse. Osale kohalikes ja rahvusvahelistes projektides. Mõtle lindudest kui terviku osast: kui ökosüsteem tervikuna on häiritud, ei lähe ka lindudel seal hästi. Lihtsalt mõtle nende seoste peale. Soome keeles on meil ütlemine: kann kortsesi kekoon. Ehk kann oma kõrs pesakuhilasse. Iga sipelgas toob oma osa ja nii suudavad nad ehitada pesa. Sina oled asjatundja, spetsialist ja vastutav. Nii et kann kortsesi kekoon!

2023. aasta oli linnukaitstes kirev ja lendas kiiresti

Liis Keerberg
EOÜ linnukaitse
spetsialist*

↓ Tuulikute ülespanek
loodusmaastikele tekitab
sageli probleeme.

Foto: Anneli Palo

Möödunud aasta kandvad teemad linnukaitstes olid seotud mere ja merelindudega ning soode ja sooservametsade liikidega.

Märgilise tähtsusega töö, mis sel aastal sai Andrus Kuusi eestvedamisel ära tehtud, puudutab ennekõike auli, aga samuti vaeraid ja teisi merelinde. Nende rändeaegsed ja talvised peatusalad Läänemeres ja Liivi lahes olid küll juba varem lennu- ja laevaloendustega kindlaks tehtud, aga vajasid koondamist, analüüsimist ja kõige olulisemate peatusalade piiritlemist, et need kaitse alla võtta. Selle töö eellugu ulatub veel palju kaugemale, 2016. aastasse, kui ornitoloogiaühing tegi riikliku mereplaneeringu alusuuringutena rändeteede ja toitumisalade analüüsid. 2019. aastal järgnes peatumisalade analüüs, millest omakorda selgus tarvidus uuendada merelindudele vajalike kaitsealade nimekirja. 2023. aastal jõudsimme tööga sinnamaani, et BirdLife International kinnitas uued rahvusvaheliselt tähtsad **MERELINNUALAD** ja kliimaministeeriumile sai koostatud põhjalikud ettepanekud nende alade võtmiseks kaitse alla. Kuna Euroopa Liidu elurikkuse strateegia on seadnud eesmärgiks võtta kaitse alla 30% merealadest ja iga riik peaks sellesse oma osa andma, siis on see Eestile ühtlasi hea võimalus oma panus täita. Uute merealade kaitse alla võtmine on ajakriitiline töö, sest meretuuleparkide ajastu tulek energeetikasse lisab senistele, pigem ajutise iseloomuga tegevustele merel täiesti uued, hiiglaslikud ja püsivad ning samal ajal liukuvad objektid, mis valesse kohta sattudes võivad saada ohtlikuks rändetakistuseks või tõrjuda veelinde nende harjunud peatumisaladelt. Üks selline

* Ornitoloogiaühingu linnukaitsemeeskond tegutses sel aastal koosseisus Liis Keerberg, Kunter Tätte, Veljo Volke ja Andrus Kuus. Meie tööd toetasid tõhusalt EOÜ juhataja Kaarel Vöhandu ja linnukaitsekomisjoni vabatahtlikud eksperdid eesotsas Indrek Tammekännuga.

↑ 2023. aastal kinnitas BirdLife International uued rahvusvaheliselt tähtsad merelinnualad. Pildil aul. Foto: Karl Adami

tundlik koht, kuhu riigi enamusosalusega Enefit Green on ammu unistanud tuuleparki rajada, on Hiiumaa lähedal, Tahkuna neemest kirdes ja loodes. Seal võivad peale lindude löögi alla sattuda ka rändavad nahkhiired ja meres elutsevad hülged.

TUULE- JA PÄIKESEPARTIDE arendamise kese on muidugi maismaal. Saime sügisel linnukaitsekomisjoniga Laelatul kokku ja pidasime sel teemal maha põhjaliku arutelu. Taastuvenergiale üleminek on väga vajalik, aga ei tule valutult ega vigadeta. Suureks probleemiks on sage soov panna tuulikud ja päikesepargid püsti loodusmaastikesse, isegi metsadesse ja märgaladele ehk kõige elustiku- ja süsinikurikkama looduse keskele, kuigi eelistada tuleks hoopis tehiskeskondi ja kultuurmaastikke, sest linnud-loomad ei peaks kandma kahju meile vajalike hüvede tootmise pärast. Paraku ei suuda asjaosalised otsustada, kui palju tuulikuid ja päikeseparke meil õigupoolest vaja on, ning see tähendab sisuliselt piirideta arendust. Puudub ka kogu Eestit hõlmav ülevaade sellest, kuidas hajaenergeetika hakkab mõjutama muud maakasutust ja rohevõrgustikke. Suure pildi osas valitseb meil niisiis teadmatust. Püüame ornitoloogiaühingu ja teiste keskkonnaühendustega töötada selles suunas, et nendele küsimustele hakataks vastuseid otsima.

Kus vett, seal linde. Eelmisel aastal jätkus töö ka selle nimel, et teataks paremini **METSAKUIVENDUSEGA** kaasnevaid mõjusid ja arvestataks nendega otsuste tegemisel. Eestis on metsakuivenduse suhtes eriti tundlikuks liigiks metsis, kelle mängupaigad puistuvad ja kelle pojad ei saa enam piisavalt toitu, kui tihenevatest metsadest puhmarinne kaob. Sama probleem ohustab

must-toonekurge, kelle pojad jäävad metsaojade kuivamise ja setetega hägustumise tõttu nälga. Selleks et kuivendusotsuseid ei tehtaks neid liike tundvaid eksperte kaasamata ja mõjusid hindamata, on ornitoloogiaühing algatanud juba kaks kohtuasja. Põhja-Kõrvemaa looduskaitseala serval rekonstrueeritud Kõrveveski metsakuivenduse asjas otsustas kohus 23. veebruaril 2023, et meil oli kuivendusmõjude hindamise vajalikkuse suhtes õigus. Otsustaja, Põllumajandus- ja Toiduamet (PTA) hiilis keskkonnamõju hindamisest ebaseaduslikult kõrvale. Kuna PTA kohtuotsust ei vaidlustanud, siis lootsime, et nad on probleemist aru saanud ja edaspidi arvestavad kuivenduse suhtes tundlike liikide ja elupaikadega nii, nagu vaja, aga paraku olime sinisilmsed. Kui keset põuast suve Siiraku looduskaitseala ümbritseva kuivendussüsteemi eelhinnangust lugesime, et must-toonekurele mõjub metsakuivendus positiivselt ja metsisele see mõju ei avalda, siis tuli teritada pliiaats järgmiseks kohtukaebuseks. Kuna metsakuivendus ei puuduta ainult linde, vaid metsa- ja vee-elustiku tervist üldisemalt ning mõjutab turvasmuldade kuivendamise kaudu ka kliimat, siis teeme kuivenduse vallas laiemat koostööd teiste keskkonnaorganisatsioonidega, ennekõike metsade ja märgalade kaitsele pühendunud Eestimaa Looduse Fondiga. Eesti Keskkonnaühenduste Kojas (EKO) on loodud kuivenduse alaseks koostöökse isegi eraldi kuivenduse töörühm. EKO kolleegidega käisime suvel RMK kutsel kolmel korral kaasa mõtlemas riigimetsa majandamise arengusuundade üle. Kuivenduse kahjulike mõjude teadvustamine ja vähendamine oli seal üks läbivaid teemasid. Kuna riik on suurim metsaomanik, siis riigimetsas toimuv ongi kõige ulatuslikuma mõjuga. Andsime EKO kuivendustöörühmaga oma panuse ka Tartu Ülikooli teadurite koostatud kuivendusmõjude leevendamise juhisesse, mis on mõeldud selleks,

et kuivendusvajaduste üle otsustamisel ja mõjude kaalumisel saaks lähtuda värskemast kättesaadavast teaduslikust infost. Päris pingeline töö on käinud EKO raames ka õigusloome vallas. Nimelt plaanitakse muuta Natura võrgustiku linnu- ja loodusaladel inimtegevuse mõjude hindamist senisest lihtsamaks, kuid nagu ikka, kui suurt süsteemi muutma hakatakse, kerkib esile igasuguseid probleeme. Kuivendusega seoses näiteks selgus, et kuivendussüsteemide uuendamist ja hooldust võib teha nii, et sellest ei jää maha ühtki paberit ning luba pole tarvis kelleltki küsida ka siis, kui tegevus toimub kaitseala piiril. Oleme kulutanud palju tunde, et selliseid asju ametnikele selgitada. Need on aga kõik siiski alles esimesed sammud. Maaparanduse valdkond ei ole oma kaasuvatest mõjudest teadlik olnud, ja selleni, et masskuivendamise asemel hakataks tegema kaalutletud valikotsuseid, on veel pikk ja käämuline tee minna.

↑ Metsis on metsakuivenduse suhtes eriti tundlik.

Foto: Tiiu Tali

↓ Pärnumaal Lavassaare soostikus asuv Elbu raba on väga esinduslik linnurikas lagesoo.

Foto: Mati Kose

Kolmas suur teema, millega 2023. aastal edasi tegelesime, oli **SOODE KAITSE** seoses turbakaevandamisega. Otsuse, millega anti luba kaevandada turvast Pärnumaal Lavassaare soostikus asuvast Elbu rabast – väga esinduslikust linnurikkast lagesoost –, vaidlustasime juba 2020. aasta augustis. 2023. aastal jõudis kaebus Riigikohtusse.** Kuna uusi kaevanduslubade taotlusi Elbu rabasse ja teistesse soodesse muudkui tuli, tekkis huvi välja selgitada, kas turbakaevandajatel on tõesti kitsas käes, et nii agaralt taotlusi esitatakse. Et maavara-dega seotud andmed on tänapäeval avalikult kättesaadavad, saime mõningase nokitsemise tulemusena hetkeseisust ülevaate. Laias laastus näitavad andmed, et kui arvestada viimase kümne aasta keskmist kaevandusmahtu ja juba avatud turbaalade jääkvarusid, siis peaks vähe lagunenu turvast jaguma üle 30 aasta ja hästi lagunenu turvast umbes 170 aastaks ning seda kõike ligi 21 000 hektaril. Teisisõnu, varude nappusest ei saa juttu olla, pigem oli soov saada õigused võimalikult paljudele varudele, sealhulgas neile, mis asuvad looduslikus seisundis soodes, kus ei tohiks riiklikes arengukavades paika pandud põhimõtete järgi üldse kaevandada. Lisaks kerkis nende andmete pinnalt esile terve hulk muid probleeme. Näiteks pikendatakse kaevanduslube 30 aasta kaupa keskkonna- ja kliimamõju hindamata. Kahe euro eest ei saa enam tassi kohvi ka, kuid saab tonni turvast, mida siis 150 euroga edasi müüakse, jättes keskkonnakahju ühiskonna kanda. Niisiis leidsime end neid andmeid analüüsides nagu telesaatel „Miljon miksi“, mida me nüüd koos teiste keskkonnaühendustega püüame edasi harutada. Kuna turvas läheb suuresti ekspordiks ja keskkonnamõjude teadvustamise tõttu on suurteil turbakasutajatel riikidel, nagu Holland

** Just loo kirjutamise päeval tegi Riigikohus teatavaks, et EOÜ kaebus on rahuldatud ja Elbu rabast turba kaevandamise luba tühistatud.

↑ Rüüda pesa Elbu rabas. Foto: Liis Keerberg

või Saksamaa, järjest suurem huvi turba päritolu vastu, hakkas teemat uurima rahvusvaheline ajakirjanike tööühm, kuhu kuulus ka Eesti Päevaleht. Kadri Ibruse sulest ilmunud kolmeosalises artiklisarjas „Turba all“ valgustati turbatootmise probleemistikku põhjalikult. Kajastamist leidis ka Elbu raba kohtuasi ja looduslikes soodes kaevandamine. 2023. aasta lõpus tegime koos EKO ja Eesti Märgalade Ühinguga kliimaministeeriumile ettepaneku peatada kliimaseaduse jõustumiseni uute turbalubade väljaandmine ja kehtivate lubade 30-aastane pikendamine. Ühtlasi tegime ettepaneku, et rabades enam kaevandada ei lubataks. See kaitseks ka sooservametsi, mille seisundit kaevandamisega kaasnev kuivendus halvendama kipub.

Vast kõige rohkem tähelepanu sai ornitoloogiaühingu tegemistest 2023. aasta kevadel lahti rullunud **KORMORANIDE** saaga, kui keskkonnaamet andis kaluritele loa kormoranide mune õlitada. Õlitatud

munadest poegi ei kooru ja nii püütakse selle liigi kasvavat arvukust ohjeldada. Me ei plaaninud selle otsuse vaidlustamiseks tingimata kohtusse minna, aga kui selgus, et õlitamist kavandati peamiselt just linnukaitsealade sihtkaitsevööndites, ei jäänud muud üle. Pealegi tulnuks enne kormoranide pesitsusse sekkumist tõendada, et need linnud tekitavad kalameestele tõsist majanduslikku kahju, aga seda neist otsustest välja ei lugenud. Meie mure oli selles, et kormorani toitumisuuringud on 25 aastat vanad ehk pärit ajast, mil kormorani praegune lemmik ümarmudil ei olnud Eesti vetes võõrliigina veel nii tugevalt kanda kinnitanud. Kormorani suhtes tundus seetõttu väga ebaõiglane ta ilma igasuguste tõenditeta „kahjurina“ süüdi mõista. Kohus küll kevadist õlitamist ei peatanud ehk esialgset õiguskaitsset ei pakkunud, kuid tagantjärele tehti kindlaks, et õlitamisotsused olidki õigusvastased. See kohtuotsus jäi ka jõusse, sest keskkonnaamet tunnistas ise, et oli vigu teinud, ja otsust edasi ei kaevanud. Loodetavasti võetakse nüüd ette kõik vajalikud uuringud, et välja selgitada, milline roll kormoranil Eesti kalastiku „majandamisel“ praegu on ja millise toidubaasi najal tema asurkond paisub. Kormorani kohtuasja käigus selgus, et selle liigi kohta on liikvel päris palju müüte, mida ornitoloogid oma teadmiste ja kogemuste pinnalt kinnitada ei saanud. Seepärast nägime tarvidust peamiste küsimuste le usaldusväärsete teadusallikate põhjal vastused anda, et inimesed saaksid kormorani eluolust rohkem teada. Niisiis pöördus kohtuasi õige pea pigem haridusliku kampaania valdkonda. Kormoranidega seotud küsimuste leiab vastused veebilehelt www.eoy.ee/kormoran.

↓ 2023.aasta kevadel rullus lahti kormoranide saaga.

Foto: Sander Sirelbu

“Läheks õige IBOCile!”

Amaranta Adojaan, Mari Remm, Art Villem Adojaan,
Johan Boeijkens, Kristjan Adojaan (Vaibla linnujaam)

International
Bird Observatory
Conference

17 – 21 octobre, 2023
Veracruz
Mexico
2023

Rahvusvaheline linnujaamade konverents IBOC (International Bird Observatories Conference) toob iga paari-kolme aasta tagant mõnes uues maailma nurgas kokku hulga linnuinimesi, kel avaneb võimalus poolakadeemilises keskkonnas oma tegemisi isekeskis arutada ning üksteist inspireerida ja koostööle kannustada. IBOC-i traditsioon sai alguse 2014. aastal Rootsis, kus toimus esimene konverents Falsterbo linnujaama eestvedamisel. Teine linnujaamade konverents leidis aset New Jerseys Cape Mays 2017. aastal. Kolmandat IBOC-i võõrustas 2019. aastal Iisrael, kus osalejad said viibida Eilat'i piirkonna linnurände “pudelikaelas”. Iisraeli IBOC-i oli esimest korda kohal ka Vaibla linnujaama esindus: Art Villem ja Kristjan Adojaan.

Kui kuulutati välja neljas IBOC, hakkas Vaibla linnujaamas küpsema plaan. Üsna pea oli selge, et meie delegatsioon tuleb päris suur. Lisaks üldisele soovile konverentsist osa võtta tekitas omajagu elevust ka selle toimumiskoht Mehhiko. Kõik olid ühel meelel, et kui juba nii kaugesse ja eksotilisse paika minna, siis tuleb ekspeditsioonist võtta maksimum ja tutvuda Mehhiko ornitofaunaga põhjalikumalt. Seda riiki iseloomustavad suured kontrastid: kuna üle 80% Mehhikost katavad mäed ja vulkaanid, on sealne loodus väga mitmekesine ja maastik muutub äärmiselt kiiresti. Kokku eristatakse Mehhikos üle 50 ökoregiooni ja üle 10 bioomi, mille seas on nii äärmiselt kuivi kui ka märgi paiku. Linnuliike elab seal ligikaudu 1100, kellest 10% on riigi endeemid. Mõeldud-tehtud: Eesti delegatsioon jagunes reisisid kahte rühma, millest üks külastas enne konverentsi riigi lõunarannikut ja teine Yucatani poolsaart. Reis toimus eelmise aasta oktoobris.

Amaranta ja Art Villem Oaxacas

Enne konverentsi oli meil aega umbes poolteist nädalat, et iseseisvalt Mehhiko loodust ja eelkõige linde avastada. Olime mõlemad ka varem Mehhikos käinud, kuid seekord saime reisisid enda jaoks täiesti uues piirkonnas ja ka uuel aastajal: nüüd, sügisel, olid lindudest kohal ka paljud põhja poolt tulnud läbirändajad ja talvitujad.

Oaxaca osariik on looduse (aga ka toidu!) poolest omakorda üks mitmekesisemaid piirkondi Mehhikos, mistõttu otsustasime ringi seigelda just seal. Osariigi samanimeline pealinn asub Sierra Madre mäestiku kuivades orgudes, kus vanimad säilinud märgid seal elanud sapoteekide tsivilisatsioonist ulatuvad rohkem kui 2500 aasta tagusesse aega. Lisaks kultuuripärandile sai meile osaks ka hea linnuõnn, nimelt nägime ära just selle väikse piirkonna endeemsed liigid: Oaxaca leeträhni ja mustkurk-sidriku.

Edasi võtsime suuna Vaikse ookeani äärde, kuid olles alahinnanud vahemaade pikkust ja mägiteede sõidetavust, tegime päevase vahepeatuse vihmapiilvedesse mattunud San José del Pacíficos, kus erinevalt ekstreemselt kuivast ja

kuumast Oaxacast tundsime tõsiselt puudust villastest sokkidest ja kampsunitest. 2900 meetri kõrgusel merepinnast tervitasid meid koolibrid ja värvulised, kellest paljudel eestikeelset nime veel polegi.

Jõudnud Vaikse ookeani äärde, seadsime end mõneks päevaks sisse armsas Mazunte külakeses, kus kaljude vahelt paistev merevesi oli nii sinine, et ei tundunudki päris. Lähedal oli võimalik avastada mangroove ja krokodille täis laguune.

Mari ja Johan Yucatáni poolsaarel

Kui päikselembeste turistide poolt armastatud Cancúni linnas lennukilt maha astusime, oli ühtäkki kõik teisiti. Esimest korda Uude maailma sattudes on iga suleline “laifer”, kes üllatab vaatajat oma värvide ja hääliitsustega ning paneb mõtisklema süstemaatika üle. Oktoobrikuus oli Yucatáni poolsaarel võimalik tutvuda nii kohaliku ornitofaunaga kui ka arvukate läbiränduritega, kelleks olid suures osas kõiksugustes värvikombinatsioonides säälilised ehk “warblerid”.

Esmalt väljusime Cancúni liiklusemõllust ja sõitsime autoga lõuna poole, külastades usumatult tihedaid Yucatáni lähistroopilisi niiskeid metsi. Autojuhte hoiatasid metsavahelistel maanteedel liiklusemärgid, mis ei kujutanud mitte

↑ IBOC 2023
konverentsi logo.

↓ Yucatani sininäär
(*Cyanocorax yucatanicus*)

↑ IBOC 2023 vapilind - punasäälik.

↑ Konverentsi delegaadid punasäälikut vaatlemas.

jooksvat põtra, vaid hoopis teele hüppavat jaaguari. Yucatáni endeemidest kohtasime yucatáni sininääri, hall-leeklindu ning yucatáni turpiali. Kohalikud maiad viisid meid kaema ka metsikute ämblikahvide ja möiraahvide kombeid.

Yucatáni poolsaar asub paekiviplaadil, milles on hulgaliselt sisse langenud põhjakiviga cenote'sid (süvendeid), kus põhjaveel tekib võimalus maapinnale tungida. Loomulikult pidime nendes kristallsetes allikates snorgeldama, nagu ka Kariibi mere korallrahude vahel, kus kohtusime merikilpkonnade ja astelraiga.

Elamusi ja inspiratsiooni täis konverents

Konverents toimus 17.–21. oktoobrini Veracruzis, Atlandi ookeani äärses sadamalinnas, mille lähedusse jäävad ühed parimad linnuvaatlusalad kogu Mehhikos. Päevad olid pikad ja sisukad. Enam kui 50 ettekandes ja viies töötoa käsitleti väga laia teemaderingi, kuid eriti pandi seekord rõhku linnuharidusele ja harrasteadusele. Samuti võis kuulda arvukalt kogemuslugusid linnujaamade avamisest ja arendamisest. Omaette väga põneva teemaploki moodustasid telemeetriliste vahendite tutvustused, näiteks uue põlvkonna jälgimisseadmed ja kaugseirataav raadiotelemeetria võrgustik MOTUS, millel on Ameerikas olnud väga lennukas areng.

IBOC toimub iga kord erinevas maailma piirkonnas, mistõttu enim välisosalajaid tuleb kohale just naabermaadest. Seega pole eriti üllatav, et kõige esindatumad riigid olid seekord Mehhiko ja USA. Märkimisväärne hulk osalejaid oli ka Kesk- ja Lõuna-Ameerikast, mistõttu konverentsi töökeeleks oli paralleelselt inglise keelega ka hispaania keel. Väärrib aga märkimist, et esindatuselt kolmas riik oligi Eesti, kusjuures meie delegaadid ei olnud n-õ vabakuulajad. Eesti esindus tegi kokku kolm ettekannet: Amaranta Adojaan tutvustas Vaibla linnujaama, Art

Villem Adojaani ettekanne rääkis EOÜ aialinnupäeviku projektist ja Tartu ülikooli loodusmuuseumi esindades kirjeldas Kristjan Adojaan PlutoFi rakendamist ornitoloogiliste andmete haldamisel. Samuti korraldas Kristjan koos Mari Remmi ja Johan Boeijkensiga linnujaamade andmehalduse töötoa, kus leidis käsitlemist nii PlutoFi kui ka spetsiaalselt Vaibla linnujaama jaoks väljatöötatud äpp.

Konverentsi programmi kuulusid ka ekskursioonid silmapaistvatesse linnupaikadesse. Veracruz asub rände pudelikaelas: seda piirkonda Mehhiko kiltmaa ja Mehhiko lahe vahel läbib suur osa Põhja-Ameerika rändavatest röövlindudest, kusjuures kõige kitsamas kohas on see vaid 9 km laiune. Ühel päeval said osalejad jälgida massiivset röövlindude rännet kahes loendusjaamas, mis selle kitsuse ära katavad. Tõusvates õhuvooludes tiirlevad röövlindude parved olid kohati nii kõrgel, et palja silmaga neid näha ei olnudki, kuid nüüpea, kui heitsid pilgu taevasse läbi binokli või vaatlustoru, oli see täis graatsiliselt liuglevaid röövlindude. Sel päeval loendati rändel pool miljonit lindu, kellest üle 400 000 olid kalkunkondorid. Nii intensiivset rännet näeb seal vaid paaril päeval aastas. Kogu 2023. aasta sügisrände jooksul läbis seda paika üle viie miljoni röövlinnu.

Teine ekskursioon viis meid rohkem kui kahe tuhande meetri kõrgusele merepinnast, kus jahedama ja kuivema kliima tõttu oli mets üllatavalt sarnane Eesti omaga – umbes nagu Vaibla lähedal asuv Meleski raba serv. Selle kõrgusvööndi männimetsades elutseb Mehhikos endeemne punasäälik, konverentsi vapilind, kes pärast veidikest ootamist asuski meile poeerima.

Loomulikult kasutasid konverentsi korraldajad ka võimalust teistele oma kirevat kultuuri tutvustada. Nii avakui ka lõpuüritusel saime osa elavast muusikast, rahvatantsust ja üldisest lõbusast meeolust, külalislahkusest ja soojusest,

↑ Eesti delegatsioon konverentsil IBOC 2023. Vasakult: Art-Villem Adojaan, Amaranta Adojaan, Kristjan Adojaan, Mari Remm ja Johan Boeijkens.

mis mehhiklastele nii omane on. Peagi oli saabumas Día de Muertos, surnutepüha, mis on analoogne meie hingedepäevaga. Erinevalt meist on see mehhiklaste jaoks üks aasta olulisemaid ja suuremaid pühaid, mille pidustused kestavad vähemalt terve nädala ning mille märksõnadeks on kurva ja morni tuju asemel värvid, lilled, tants ja trall.

Kokkuvõtteks võib öelda, et linnujaamade konverentsil osalemine võimaldas kohtuda teiste omasugustega, vahetada kogemusi ja saada häid ideid Vaibla linnujaama edasiseks tegevuseks, samuti tutvuda Mehhiko erilise ja rikkaliku ornitofaunaga.

Konverentsil osalemist toetasid

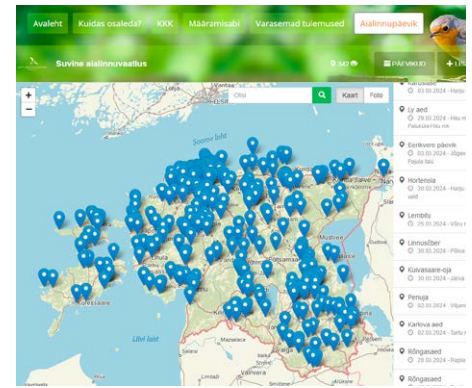
Kristjan Jaagu stipendium (Haridus- ja noorteamet), BICIKL (EU Horizon 2020 Research and Innovation Action grant 101007492), Eesti Ornitoloogiaühing, MTÜ Vaibla Linnujaam

Riigikohus tegi Elbu raba turbakaevandamise kaasuses keskkonnakaitse seisukohalt märgilise otsuse

14. märtsil sai ornitoloogiaühing hea uudise Riigikohtust. Pärast 3,5 aastat peetud kohtulahingut ning kaotusi halduskohtus ja ringkonnakohtus andis Riigikohus lõpliku õiguse Elbu turbaraba kaevandamise kohtuasjas ornitoloogiaühingule. Sakslastele kuuluv MTÜ Hiiu Turvas tahtis kaevandada ligi 330 hektari suurusel rabaosal, kus pesitsevad rüüdad, väikekoovitajad ja teised heas seisundis soodele omased kaitsealused linnuliigid. Ala oli Turballiidu surve arvatud kaevandamiseks sobilike alade nimekirja kui eeldatavalt kaitseväärtuseta soo. Keskkonnamõju hindamisel nenditi, et looduslikus seisundis raba ja kaitstavate liikide elupaik hävib, aga eeldati, et sellest pole midagi, küll linnud kolivad mujale. Riigikohus otsustas, et selline lähenemine ei ole õiguspärane. Kuna rabade seisund ei ole Eestis hea ja vajab parandamist, siis oleks tulnud seda otsuse tegemisel arvesse võtta ja kaaluda. Ka siis, kui soo ei ole kaitse all, on tal süsiniku talletajana ja elupaigana väärtus, millega tuleb arvestada. Sama öeldi III kategooria kaitsealuste linnuliikide kohta – ei saa eeldada, et nende hea seisund on tagatud ainult kaitsealadel. Kui mõne otsusega hävib neile sobiv oluline elupaik väljaspool kaitseala, tuleb hinnata selle mõju kogu populatsioonile. Kokkuvõtvalt leidis kohus, et turba kaevandamisega kaasnev häi-

ring on sedavõrd suur, et seda saab lubada vaid siis, kui see on proportsionaalne võrreldes saadava kasuga. Täna on Elbu raba tunnistatud rahvusvaheliselt tähtsaks linnulaks ja ornitoloogiaühing on teinud ettepaneku liita raba Lavassaare looduskaitsealaga. Pretsedenti loova otsuse tegi Riigikohtu halduskolleegiumi koosseis Ivo Pilving, Julia Laffranque ja Viive Ligi. Ornitoloogiaühingut esindas riigikohtus vandeadvokaat Siim Vahtrus. Taustajõuna olid abiks ühingu spetsialistid, kohalikud linnumehed Indrek Tammekänd ja Mati Kose, soode ekspertide-na aitasid Jüri-Ott Salm Eestimaa Looduse Fondist ja Marko Kohv Tartu Ülikoolist.

Elbu raba. Foto: Mati Kose

Ornitoloogiaühing kutsub märkama ja kirja panema oma kodusid elurikkust

Suvist aialinnupäevikut saab pidada igaüks, kel on vaatlusalaks sobiv aed või õueala linnas või maal. Lehel www.eoy.ee/aed loodud päevikusse saab kirja panna märtsist kuni oktoobrini aias märgatud ja pesitsevad linnud, aga ka silma jäänud imetajad, roomajad ja putukad ning taimede õitsemise ajad.

Suvise aialinnupäeviku täitmine **algas 1. märtsil ja kestab 1. oktoobrini.**

Suvine aialinnupäevik on 2014. aastal alguse saanud Eesti Ornitoloogiaühingu harrastusteaduse algatus ja linnuseire projekt, mille eesmärk on jälgida meie aedades pesitsevate linnuliikide käekäiku. Eelmisel aastal pidas aialinnupäevikut 670 inimest 365 aia kohta. Projekti toetab SA Keskkonnainvesteeringute Keskus.

Keskkonnateoks valiti Sõrve looduskaitseala loomine, kirve sai loodusväärtusi kahjustav kuivendamine

Eesti Keskkonnaühenduste Koda (EKO) valis 2023. aasta **keskkonnateoks Sõrve looduskaitseala loomise** pealinna vahetusse lähedusse. **Keskkonnakirve sai Põllumajandus- ja Toiduamet loodusväärtusi kahjustava kuivendamispraktika jätkuva lubamise eest.**

■ Sõrve looduskaitseala loomine.

Pärast põhjalikke uuringuid ja pikki arutelusid sündis mullu valitsuse otsus luua Harjumaal Sõrve looduskaitseala Muraste, Väana ja Sõrve ümbruse looduse kaitseks. Keskkonnateoks valimisega tunnustab EKO kõiki protsessi osalisi, sealhulgas kohalikke kogukondi, Harku valda, kliimaministeriumi ja vabariigi valitsust. Ettepaneku Sõrve looduskaitseala moodustamiseks esitas Harku vald 25. juunil 2006. aastal.

See pealinna ümbritsev viimane terviklik roheala on elupaigaks enam kui sajale ohustatud taime- ja loomaliigile. Sõrve on oluline rohekoridor ja tuumala peaaegu kõigile meie suurimatajatele. Liikide koguarvugi – rohkem kui 800 – näitab väga suurt elurikkust. „Sõrve looduskaitseala moodustamine aitab täita elurikkuse strateegia

eesmärki võtta 2030. aastaks kaitse alla 30 protsenti maismaast ja eelkõige just suure elurikkusega alad,“ sõnas Eestimaa Looduse Fondi juhatuse liige Silvia Lotman.

■ PTA kuivendamispraktika.

Järjest vähenevad ja hoidmist väärivad märjad elupaigad kannatavad ulatusliku metsakuivenduse tõttu. Soode ja märgade metsade kuivendamine mõjutab ka nendest sõltuvaid liike, näiteks haruldast metsist ja must-toonekurge. Põllumajandus- ja Toiduamet (PTA) annab välja lube kuivendusobjektide rajamiseks ja rekonstrueerimiseks ning otsustab, kas seejuures tuleb hinnata mõju loodusele. Üldjuhul PTA keskkonnamõju hindamist ulatuslikult loodust mõjutavate kuivendussüsteemide rekonstrueerimisprojektidele ei algata. Sellise toimimise on aga kohus Vilumäe ja Kõrveski kohtuasjades ebaseaduslikuks tunnistanud. Sellest hoolimata jätkab PTA sama praktikat, jättes kuivendamise keskkonnamõju hindamata.

Tunnustust väärivate keskkonnategudena tõi EKO välja veel mõjukate lahenditeni viinud kohtuasjade algatamise ja lõpuleviimise keskkonnaühenduste **Eesti Metsa Abiks, Päästame Eesti**

Eesti Keskkonnaühenduste eksperdi-teadmistel põhinevaid ja huvikaitsega tegelevaid keskkonnaorganisatsioone:

Eestimaa Looduse Fond,
Eesti Ornitoloogiaühing,
Eesti Roheline Liikumine,
Balti Keskkonnafoorum,
Läänerannik,
Nõmme Tee Selts,
Pärandkoosluste Kaitse Ühing,
Tartu Üliõpilaste Looduskaitsering,
Keskkonnaõiguse Keskus.

Metsad, Fridays for Future Eesti (MTÜ Loodusu võlu) ja MTÜ Päraküla Selts poolt. Samuti tösteti esile Lembit Maametsa ja Rainer Kuuba koostatud raamatu „Eesti metsade alternatiivne hindamine“ ilmumist. Keskkonnakirve kandidaatide hulgas olid veel valitsuse tegevus uue õlitehase valmishitamiseks ja käikuandmiseks ning keskkonnaalaste seaduseelnõude üliühikeseid kaasamisperioodid.

EKO valis keskkonnateo ja -kirve saaja kahekümne aasta jooksul. Teatud tegevusi tunnustades või taunides soovib EKO sel moel avalikkuses esile tõsta keskkonnaalgatusi, millest eeskuju võtta, ja probleeme, mida tulevikus paremini lahendada. Varasemaid keskkonnateo ja -kirve laureate saab näha eko.org.ee/tegevus/keskkonnateo-ja-keskkonnakirves.

Märka saabuvaid rändlinde!

EOÜ kutsub inimesi ka sel aastal tegema ornitofenoloogilisi vaatlusi. Selleks tuleb kirja panna esimesed kevadel saabunud linnud ja/või sisestada andmed loodusvaatluste andmebaasi (nt PlutoF GO rakenduse kaudu). Oluline on üles märkida nähtud liik, võimalikult täpne asukoht, kuupäev ja kellaeg ning linnu tegevus (nt kas oli paigal või lendas üle). Kõikide vaatluste puhul tuleb liigimäärangus täiesti kindel olla.

Kui vaatlus tundub olevat mingil moel tavatu, võiks selle dokumenteerida. Tähelepanelik võiks olla nende liikide puhul, kes saavad meile suhteliselt täpselt (kaugrändurid) ja väga harva enne õiget aega, näiteks herilaseviu, mets-lehelind või põõsalinnud. Linde vaadeldes lähtu alati lindude heaolust!

Eelmise aasta rändlindude saabumiskuupäevad leiad EOÜ kodulehelt eoy.ee/13/15/fenovaatlused/

Iganädalased kokkuvõtted saabunud lindudest tulevad linnuhuviliste meililisti, millega saab ühineda aadressil lists.ut.ee/www/info/linnuhuvilised (vali „Liitu listiga“).

Põnevaid linnuvaatlusi!

Eesti Ornitoloogiaühing

Address: Veski 4, Tartu 51005
Telefon: 742 2195
E-post: eoy@eoy.ee
www.eoy.ee

Tiirutaja

Toimetaja: Ulvi Karu
E-post: ulvi.karu@eoy.ee
Tiirutaja ilmub neli korda aastas

Teostus: HIMANTO.EE

Toetajad

Lehe väljaandmist on peale märgitud fotoautorite toetanud: Keskkonna-investeeringute Keskus

ISSN: 1736-6844

3. aprill – 3. nov. **Käöpärimuse kogumine.** Eesti Rahvaluule Arhiiv ja Eesti Ornitoloogiaühing korraldavad lugude ja pärimuse kogumisvõistluse 2024. aasta linnu käo kohta. Iga huviline saab jagada oma meenutusi käoga kohtumisest, teadmisi ja uskumusi kukulinnust. Lisateave: eoy.ee/kagu ja kratt.folklore.ee.

13. aprill kell 14.00 **Niiduveere õuerahvaülikool: aasta lind 2024 – kägu. Niiduveere õpipaik.** Ornitoloog Jaanus Elts räägib loodusõhtul käo bioloogiast, tema rollist ökosüsteemis ja teda mõjutavatest keskkonnaprobleemidest. Saab ka meisterdada päikesekäokellasid ning on avatud kodukohvik. Tasuta. Lisateave: eoy.ee/kagu ja niiduveere.ee/sundmused.

25. aprill –10. mai **Metskurvitsate mängulennu loendus. Üle Eesti.** Eesti Ornitoloogiaühing kutsub vabatahtlikke linnuvaatluseid jälgima metskurvitsate mängulendu, et hinnata metskurvitsa suhtelist arvukust ja selle muutusi. Lisateave: eoy.ee/metskurvitsate-mangulennu-loendus.

7. mai kell 11.00–19.00 **Prima Vista raamatulaat. Tartu Raekojaplats.** Eesti Ornitoloogiaühing müüb laadal linnuteemalisi raamatuid ja mänge tavapärasest soodsama hinnaga. Lisateave: kirjandusfestival.tartu.ee.

Trükisetutvustus

Ajakirjas Hirundo on luubi all porri pesitsemine ning röövlindude talvine arvukus

Eesti Ornitoloogiaühingu teadusajakirja Hirundo uuest numbrist saab lugeda porri pesitsemisest Eesti metsamaastikel ning suluspesitsejate lindude pesitsemisest tehispesades aastail 1965 ja 1966. Ilmus ka ülevaade avakultuurmaastiku röövlindude talvise arvukuse muutustest aastatel 2014–2023 ning analüüs röövlindude asustustiheduste seostest ilmastikutingimuste ja saagirohkusega.

Porri levik on Põhja-Euroopas seotud eeskätt vanade metsadega, kuid arvukus Eestis on püsinud stabiilne ka praegusel intensiivsete metsaraiete perioodil.

Ajakirja Hirundo numbrit 2/2023 saab lugeda lehel eoy.ee/hirundo. Paberajakirja saab tasuta tellida Eesti Ornitoloogiaühingust.

11. mai kell 5.00–13.00 **Tornide linnuvaatluspäev. Üle Eesti.** Eesti Ornitoloogiaühing kutsub kõiki huvilisi tegema linnuvaatlusi tornides ja kaasa lööma kõige liigirikkama torni väljaselgitamises. Lisateave: eoy.ee/tornide-linnuvaatluspäev.

18. mai kell 20.00 **Muuseumiöö: kirjandus- ja muusikaõhtu „Käol ei ole käppi“. Underi ja Tuglase Kirjanduskeskuse muuseum.** Aasta linnu käo teemalisel õhtul esinevad luuletaja Veronika Kivisilla ja kirjandusuurija Elle-Mari Talivee, kõomuusikat mängib Helen Põldmäe. Tasuta. Lisateave: eoy.ee/kagu.

20. mai – 24. juuni **Öölaulukute loendus. Üle Eesti.** Eesti Ornitoloogiaühing kutsub loendusel osalema vabatahtlikke linnuhuvilisi, kes tunnevad öölaulikuid ära hääle järgi, et saada teavet nende elupaigakasutuse ja arvukuse muutuste kohta. Lisateave: eoy.ee/oolaulikute-loendus.

25. mai – 15. juuni **Haudelinnustiku punktloendus. Üle Eesti.** Eesti Ornitoloogiaühing kutsub vabatahtlikke linnuvaatluseid osalema loendusel, et koguda andmeid lindude pesitsusaegse arvukuse muutuste jälgimiseks. Lisateave: eoy.ee/punktloendus.

5. –15. juuni **Loodusloovusfestival: maastikumäng „Ku-ku, ku-ku, kus on kägu?“. Veski 4 aed, Tartu.** Kogu perele mõeldud mängus tuleb vihjete järgi üles leida aeda peidetud punktid ning lahendada mõistatusi aasta linnu käo kohta. Osalejate vahel loosib Eesti Ornitoloogiaühing välja auhinna. Lisateave: eoy.ee/kagu ja loodusfestival.ee.

9. juuni kell 11.00–14.00 **Loodusloovusfestivali perepäev: õpituba „Kukulind“. Tartu ülikooli botaanikaaed.** Lapsed saavad värvida pilte aasta linnust käost ja meisterdada. Juhendavad aasta linnu meeskonna liikmed Elle-Mari Talivee ja Liis Keerberg. Tasuta. Lisateave: eoy.ee/kagu ja loodusfestival.ee.

9. juuni kell 14.00 **Loodusloovusfestivali perepäev: ettekanne „Aasta lind 2024 - kägu“. Tartu ülikooli botaanikaaed.** Lühikeses ettekandes räägivad aasta linnu meeskonna liikmed Liis Keerberg ja Elle-Mari Talivee käost. Tasuta. Lisateave: eoy.ee/kagu ja loodusfestival.ee.

29.–30. juuni **Eesti Ornitoloogiaühingu suvepäevad. Mooste.** Eesti Ornitoloogiaühing kutsub suvepäevadele nii oma liikmeid kui teisi linnuhuvilisi. Kavas on retked, ettekanded ja muud tegevused kogu perele. Lisateave: eoy.ee.

Selles Tiirutajas kirjutavad

Jaanus Elts
on mitmete projektide koordinaator ühingus

Riho Marja
tegeleb ühingus põllulindudega seotud projektiga

Tiit Tali
veab Tiirutaja persoonilugude rubriiki ning on fenovaatluste koordinaator

Liis Keerberg
on ornitoloogiaühingu linnukaitsespetsialist

Vaibla Linnujaam
tegutseb Võrtsjärve põhjatipus alates 1987. aastast

Ulvi Karu
on Tiirutaja toimetaja ja immuun-ökoloogia teadur